

ben Magyarország máris jól startolt, ebből saját műszeremen az alábbi – nem fontossági sorrendben előadott – elvi következtetések adódnak:

1. A hungarológia pozícióinak erősítése a szomszédos országokban helyi intézményes, személyi, infrastrukturális feltételek fejlesztése és megszilárdítása útján.

2. A pozíciók erősítése és kiegyensúlyozása, a hungarológiai „kínálat” gyarapítása az európai országokban.

3. Új pozíciók kiépítése más világrészeken, mindenekelőtt Észak- és Dél-Amerikában, valamint Ázsiában.

Végezetül engedjenek meg egy rövid vallomást. Biztosra veszem, hogy magyarnak lenni éppúgy lehet öröm és gond, büszkeség és hátrány forrása, mint franciának vagy oroszoknak, románoknak vagy japánoknak lenni. De aki nemcsak magyar, hanem még kisebbségi magyar is, annak ezek a szavak alkalmasint tartalmasabban és súlyosabban csengenek. Egyebek mellett azért, mert számára állandó evidencia, hogy az egyenlőségért – a személyek és a csoportok, a kultúrák és a nemzetek közötti egyenlőségért – meg kell küzdeni. Megküzdeni minden nagyzási hóbort és gőg, kishitűség és tehetetlenség nélkül. A 21. század Európájának története feltehetően sok mindenről szól majd: politikai egyezkedésekről és gazdasági versengésről, hogy csak a legnyilvánvalóbbakat említsem. De kiemelt helye lesz benne óhatatlanul annak is, ahogyan a nemzetek igyekeznek majd kultúrájukon keresztül egymásban egyenlő partnerre találni. Nemes, de nem könnyű versengés vár ebben is a nemzetekre. Azt hiszem, a hungarológia értelmezését ahhoz kell szabnunk, hogy milyen képzeink vannak az egyenlőségről a 21. század Európájában és persze mit gondolunk a magyarságról, amely tudatunkban *primus*, hogy a világban *inter pares* lehessen.

A magyar mint kisebbségi nyelv – a magyar mint idegen nyelv (a magyar nyelv- és kultúraelsajátítás kérdései)

KERESZTES LÁSZLÓ

Az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Jyväskylä, 2001. augusztus 6–10.) fő témája: a hatalom és kultúra. A kongresszusi szervezőbizottság nyelvészeti munkabizottsága ennek értelmében úgy szabta meg tematikáját, hogy a nyelvészeti szimpóziumok munkája ennek megfelelően a hatalom és a nyelv problematikájára összpontosuljon.

Az általunk szervezett szimpózium természetesen azt sugallja, hogy itt is a magyar nyelv elsajátításának kérdéseiről lesz szó. Ez nem meglepő, hiszen a magyart akár mint kisebbségi nyelvet, akár mint idegen nyelvet kívánjuk vizsgálni, a nyelvtanulás kerül előtérbe, hiszen lektoraink és vendégtanáraink ezekkel a problémákkal szembesülnek. Az ilyen irányú kutatásokat és igényeket figyelembe szeretnénk venni.

A fő kérdés természetesen továbbra is a magyarnak mint idegen nyelvnek az elsajátítása, de nem a hagyományos grammatikai aspektusból. A nyelvelsajátítással párhuzamosan folyik a kultúra befogadása, a kulturális értékek megismerése, a társadalmi szokások és a kommunikációs szituációk adta klisék, ha úgy tetszik: más terminussal élve az országismeret elsajátítása hasonlóan fontos. A nyelv és kultúra elsajátításának más vetületei vannak ott, ahol a magyarság kisebbségi pozícióban van, továbbá ott, ahol nem lévén számottevő magyar nyelvű lakosság, a magyart „semleges” idegen nyelvként, esetleg „szimpatikus” rokon nyelvként kezelik. A hungarológiai kongresszus tematikájának fő vonulata főként a kisebbségi pozíció illik bele, ám nem szabad kirekesztenünk a hagyományos nyelvtani kérdéseket sem, hiszen műveljék a magyarságtudományt bárhol a világon, a magyar nyelv elsajátításának jelentős szerepe volt, van és lesz. Mégis az a meggyőződésem, hogy fontosabb lenne, ha a szimpózium elsősorban nem a nyelvelsajátítás nehézségeivel foglalkozna, hanem azzal, milyen formában tükröződött és tükröződik az országismeret és a kultúra elsajátítása a nyelvtanításban. Ezeken kívül meg kell vitatni a magyartanítás szervezeti kérdéseit is.

1. A magyar mint kisebbségi nyelv. A környező országok magyar kisebbségének anyanyelvi jogait az anyaország általában mostohán kezelte. Az utóbbi időben kedvező jelek mutatkoztak. Bizonyos időszakban pl. a magyar kisebbségi politikusok be-bekerülhetnek országuk kormányába. Vajon lemérhető-e, milyen változások történtek a hatalom viszonyulásában a magyar nyelv és kultúra elsajátítását illetően kisebbségi pozícióban?

Tudomásunk van arról, hogy pl. Romániában román anyanyelvűeknek is szerveznek magyar nyelvtanfolyamokat az egyetemeken. A magyar nyelvet minden időben tanítaniuk kellett pl. a papi szemináriumokban, amelyekben olyan növendékek kaptak teológiai képzést, akik vagy egyáltalán nem (ilyenből elég kevés volt) vagy csak törve beszéltek magyarul. A csángó-magyar területekről érkező tanulókkal nem csak az élő nyelvet kellett elsajátítani, hanem a teológiai szaknyelvet is, és nem utolsó sorban az írás elsajátítása okozott igen nagy gondot. A közelmúlt

tapasztalatait van szándékunkban összegezni: szeretnénk képet kapni tehát az államnyelvet beszélőknek a magyar nyelvtanulás iránti érdeklődéséről: a korábbi, a jelenlegi és várható motivációkról, lehetőségekről stb., továbbá a magyar nyelv és kultúra elsajátításának kérdéseiről, az állami és az egyházi intézményekben mutatkozó sajátosságairól. – Itt főként a Magyarországgal szomszédos országok helyzetelemzését várjuk.

2. A magyar mint idegen nyelv. A nem szomszédos országokban folyó nyelvsajátítás problémái már a hagyományos keretekbe tartoznak. A távolabbi országok felsőoktatási intézményeiben vagy tanulókörökben általában pozitív viszonyulású tanulók vettek és vesznek részt a tanfolyamokon és más rendezvényeken. A távolabbi oktatási pontokon folyó munka elemzésekor itt is a legcélszerűbb a területi elveket figyelembe venni. Külön lehet választani a kelet-európai országokat. Ezen belül a szovjet utódállamok egyetemei, valamint a finnugor területek (Udmurtia mellett Mariföld, a Mordvin és a Komi Köztársaság is igényt tartana magyar tanárra), talán a török tagköztársaságok (Tatár, Csuvas Köztársaság), autonóm területek, nemzetiségi körzetek jönnének számításba. (Jól tudjuk, hogy kultúrmisszióra eddig is alig akadt vállalkozó). Az észak-európai régió belül meg lehet különböztetni a finnugor területeket (Észtország és Finnország) és a skandináv országokat (Svédország, Norvégia, Dánia), továbbá a nyugat-európai germán (Németország, Hollandia, Nagy-Britannia) és a frankofon európai területeket (Franciaország, Olaszország). Sajátos helyzet alakult ki Észak-Amerikában (USA, Kanada), továbbá Keleten (Korea, Japán). Sajnos nincs betekintésünk a dél-amerikai kontinens és Ausztrália dolgaiba, pedig van tudomásunk arról, hogy legalábbis az ausztráliai magyar kivándorlók nyelvi sajátosságait tanulmányozzák. Össze kell gyűjteni tehát a tapasztalatokat a magyar nyelvtanulás iránti érdeklődésről a világ minden tájáról: milyen motivációk, lehetőségek voltak és állnak ma rendelkezésre. Számítunk a jelenlegi lektorok és vendégtanárok tapasztalataira, de igen szívesen vennénk, ha a korábbi magyartanárok is szót kérnének. – Itt külön-külön a kelet-európai régió, az oroszországi finnugor köztársaságok, az észak- és nyugat-európai, valamint a tengeren túli és távol-keleti területek elemzésére számítunk.

3. A magyaroiktatás szervezeti keretei és intézményei. A magyart – akár mint kisebbségi nyelvet és kultúrát vagy mint idegen nyelvet – több formában, intézményes keretben oktatják vagy kutatják. Ezek néhány típusra redukálhatók. A magyar szerepel felsőoktatási intézményben főszakok sorában, lehet mellékszak vagy a finnugrisztika segédtárgya stb.

Komplex szemlélettel hungarológia néven van jelen pl. Lengyelországban (Varsó), Németországban (Berlin), Finnországban (Helsinki, Jyväskylä) vagy Észtországban (Tartu), Franciaországban (Párizs), mellékszakként Svédországban (Uppsala), Dániában (Arhus), Németországban (München), Hollandiában (Groningen), Japánban (Osaka), a finnugrisztikával kapcsolva Németországban (Göttinga), Olaszországban (Padova, Firenze), Finnországban (Turku) stb. A grammatika, a kommunikáció, az országismeret és a kultúra részesezése a nyelvoktatás tanterveiben. Jó lenne pontos képet szereznünk a magyaroktatás szervezeti kereteiről. Ezeknek a kérdéseknek a tisztázásába be kívánjuk vonni a felsőoktatási intézmények és a hungarológia hivatalos intézményeinek illetékes szakembereit is. – Látnunk kell, hogy vannak fehér foltok még Európában is. Volna-e lehetőség arra, hogy valamilyen formában, magyarországi irányítással legalább az Európai Unió tagállamainak fővárosi egyetemlein, lektori szinten szerveződjék magyar oktatás. Nem tudom, van-e lehetőség szakképzett nyelvtanárok irányításával magyart tanulni Dublinban, Lisszabonban, Madridban vagy Athénban? Bizton vehetünk példát kisebb – bár kétségkívül tehetősebb – rokonainkról, akik intézményes keretek között jelenleg (1999-es adat) már közel száz (94) helyen rendelkeznek finn nyelvtanítási pontokkal. Van olyan hely, ahol lektor mellett vendégtanár is működik. Minthogy a hungarológiai kongresszus megrendezésére 2001-ben Finnországban kerül sor, véleményem szerint érdemes volna meghívni az UKAN-szervezet illetékeseit tapasztalatcsere céljából.

A magyar mint kisebbségi nyelv, a magyar mint idegen nyelv kérdései tehát igen komplex kérdéskört ölelnek fel: a problémák részben a nyelv és a tényleges, általában elnyomó és visszafogó hatalom viszonyaként jelentkeznek, részben pedig a nyelv és tudománypolitika útvesztőibe torkollanak.

A szimpózium résztvevőit tématervük alapján fogjuk felkérni. A szimpózium vitáiban természetesen ad hoc is részt vehet minden érdeklődő. Észrevételeik és javaslataik minden bizonnyal teljesebbé teszik a kérdéskörrel kialakuló képünket.